

TARBIYA PSIXOLOGIYASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Termiz davlat pedagogika instituti Tabiiy fanlar fakulteti kimyo yo'nalishi 1 1-bosqich talabalari.

Normurodova Madina Turg'un qizi

Eshqulova Rohila Sharof qizi

normurodov.shahzo940@gmail.com

Annotatsiya: Tarbiya psixologiyasining bosh vazifasi – jamiyat hayotida zarur bo'lgan kerakli sifatlarni o'zida mujassamlashtirgan shaxsni shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. Tarbiya avvalo, oilada keyinchalik ta'lim tarbiya muassasalarida ta'lim bilan birgalikda uzluksiz berib boriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik psixologiya, oilaviy muhit, shaxslararo munosabat, tarbiya uslubi, bola tarbiyasi, axloq, oilaviy muammo, oilaviy nizo, destruktiv, konstruktiv nizo.

Tarbiya – bu shaxsning ijtimoiy ma'naviy va ishlab chiqarish faoliyatiga tayyorlash maqsadida uning ma'naviy jismoniy kamolotiga muntazam ravishda ta'sir ko'rsatish jarayonidir. Tarbiya bolaning ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishni o'rganishi hamda insonning hayotiy ko'nikma va malakalarga ega bo'lishidir. Ta'lim jarayonining markazida shaxsning bilish va anglash jarayoni, uning qobiliyati ilm o'rganishi yotsa, undan farqli o'laroq tarbiya insonni shaxs sifatida shakllanishiga, uning dunyo qarashi va jamiyatga munosabatiga qaratiladi. Tarbiya bu alohida jarayon emas, balki o'qitishning bir tomoni bo'lib, u bilan umumiy va farqli tomonlarga egadir. Bilim berish va tarbiyaga asosan insonning ijtimoiy ko'nikma olish mexanizmining o'ziga xos jihatlarini kiritish mumkin.

Pedagogik psixologiya – ta'lim va tarbiya muammolarini tadqiq qiladigan psixologiya sohasi. Pedagogik psixologiya, asosan ta'lim psixologiyasi va tarbiya psixologiyasiga bo'linadi. Ta'lim psixologiyasida o'quv jarayonida xotira, tafakkur, nutq, xayol, irodaning roli, shuningdek o'quvchilarning individual roli, shuningdek o'quvchilarning individual xususiyatlari (temperamenti, xarakteri, qiziqishlari,) o'quv predmetlarning oilada o'ziga xos tomonlari, ta'lim jarayonini boshqarishning psixologik tamoyillari va boshqa o'rganiladi. Tarbiya psixologiyasining asosiy vazifasi – maktabdagi tarbiyaviy ishlar jarayonida shaxsning shakllanishi masalasini ishlab chiqish. Unda shaxsning axloqiy sifatlarining shakllanishiga alohida ahamiyat beriladi.

Oila tarbiyasi – oilada ota-ona, vasiy yoki katta kishilar tomonidan bolalarni tarbiyalash.

Tarbiya jarayonida doimiy va o'zgarmas maqsad qo'yilmaydi, chunki o'zgarmas maqsad har qanday jamiyatga ham mos bo'lavermaydi. Jamiyat tuzilishi va ijtimoiy munosabatlar o'zgarishi bilan tarbiya maqsadi o'zgaradi.

Tarbiyali bolish - bu xulq-atvorini nazorat qilishdan iboratdir. Bunday nazorat insonga yomon xatti-harakatlarni bajarmaslik imkoniyatini beradi. Agar shaxs xulq-atvorini axloqiyliigi haqida qayg'ursa, u ijtimoiylashuvga erishgan bo'ladi.

Mashhur olim Gerbart tarbiya maqsadini belgilab olishga katta ahamiyat bergan. U tarbiyaning maqsad va vazifalarini yaxshi fazilatli kishini tarkib toptirishdan iborat, deb hisoblaydi. Gerbart tarbiya ishida aqliy ta'limni tarbiyaning eng katta va asosiy vositasi deb bilib, ta'limsiz tarbiya bo'lmaydi, deb hisoblagan.

Shaxs tarbiyasida muhim rol o'ynaydigan o'ziga xos mikrojamoadan biri oiladir. Ishonch va qo'rquv, xotirjamlik va xavotirlanish, muloqotdagi samimiylik va kirishimlilik yoki aksincha, kirisha olmaslik va sovuqlik — bu xislatlarning barini shaxs oilada egallaydi. Bu xislatlar bola maktabga chiqquncha shakllanadi va bolaning rivojlanishiga uzoq vaqt ta'sir etadi. Xavotirlanuvchan onalarda xavotirlanuvchan bolalar shakllanadi.

Bolani tarbiyalashga ta'sir etuvchi salbiy omillar qatoriga oila ichidagi munosabatlar odobining er-xotinlar tomonidan doimiy buzilishi, o'zaro ishonch, e'tibor, g'amxo'rlik, hurmat, psixologik qo'llab-quvvatlash va qo'llabquvvatlashning mavjud emasligini ko'rsatish mumkin. Ko'pincha bunday salbiy anomaliyalarga er, xotin, beka, oila boshlig'i kabi oilaviy rollarning bir xil tushunilmasligi, er-xotinlarning bir-biriga yuqori talablar qo'yishi sabab bo'lishi mumkin.

Bola tarbiyasiga salbiy ta'sir etuvchi omillarni amalda bartaraf etish uchun erxotin orasidagi o'zaro munosabatlar quyidagi asosiy tamoyillar asosida qurilishi lozim:

1. Turmush o'rtog'ingizni o'zingizga yoqadigan qilib qayta o'zgartirish vazifasini qo'ymang. Uni shaxs sifatida tushunishga, voqelikka uning ko'zi bilan qarashga, odatiy bo'lmagan, o'rganilmagan, lekin bola tarbiyasida muhim bo'lmagan jihatlar bo'yicha aqlli kelishuvni amalga oshiring.

2. Fikrlarda, qarashlarda, ayniqsa tarbiya masalalari bo'yicha umumiylikni barcha iloji bor usullar bilan mustahkamlashga harakat qiling.

3. Oila qurgan insonlar shaxs sifatida shakllanib bo'lganligi uchun qarashlarda farqlar yuzaga kelganda nizolashishgacha olib bormaslik lozim.

4. O'z xatolaringizni ochiq tan olishga, haqligingizdan shubhalanishga uyalmang.

5. Turmush o'rtog'ingizga tanqidiy munosabatda bo'lishdan oldin, o'zingizga ham tanqidiy munosabatda bo'ling. Buning uchun har doim ko'p asoslar topilishi mumkin.

6. Turmush o'rtog'ingizda ayrim kamchiliklar, masalan, salbiy xarakter xislatlari paydo bo'lsa, normal holat deb qabul qilish lozim. Barchada kamchilik bor, beayb parvardigor.

Tarbiya ta'siri qanday tarbiya obyektiga qaratilganligiga ko'ra uning vositalari quyidagicha bo'linadi: emotsional, kognitiv va xulqiy. Tajribada ko'proq ular kompleks tarzda uchraydi.

Kognitiv tarbiya ta'siri kishining bilim tizimlariga yo'naltirilgan bo'lib, uni o'zgartirish, mukammallashtirishni maqsad qilib qo'yadi. Hozirgi zamon olimlarining fikriga ko'ra, insonning dunyo haqidagi bilimlari uni shaxs sifatida namoyon etib qolmay, balki uning xulq-atvoriga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Tarbiya ta'sirining bu sohadagi yutuqlari sezilarli darajada ortib, hozirgi davrda bu soha asosiy o'rinni egallab bormoqda. Emotsional tarbiya ta'siri tarbiyalanuvchida ma'lum affektiv holatni vujudga keltirishga va uni saqlab turishga mo'ljallangan bo'lib, ularning psixologik ta'sirlarni qabul qilishini yengillashtiradi yoki qiyinlashtiradi. Ijobiy emotsiyalar tarbiyalanuvchini tarbiya ta'siri subyektiga nisbatan ochiq nazorat hosil qiladi. Salbiy emotsiyalar esa aksincha, tarbiyalanuvchiga ko'rsatilayotgan tarbiya ta'sirini kamaytiradi. Xulqiy-axloqiy tarbiya ta'siri bevosita odamning xulq-atvori, uning faoliyati va o'zini boshqara olishiga yo'naltirilgan. Uni turli ta'sirlar vositasida ma'lum bir yo'nalishda yo'naltirilsa, ular bilvosita shaxs holatiga, uning shakllanishiga ham ta'sir ko'rsatadi.

Bunday holatda tarbiyalanuvchi avval qandaydir ma'lum xatti-harakatni amalga oshiradi, so'ngra esa shu yolning foydali yoki zararliligini tushunadi. Berilgan ta'sir avval shaxsning ichki

dunyosida o'zgarishni vujudga keltirsa, bu o'zgarish keyin uning xulq-atvorida namoyon bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, mustaqil jamiyatning baxt-saodati yolida halol mehnat qilish; jamiyat boyligini saqlash va ko'paytirish yolida har bir kishining tinmay g'amxo'rlik qilishi, ijtimoiy burchni yaxshi anglash; jamiyat hayotida va shaxsiy hayotda halollik va rostgo'ylik, axloqiy sofdillik, odamiylik va kamtarlik, milliy va irqiy adovatlariga aslo yo'l qo'ymaslik va doimo o'z-o'zini tarbiyalab borish kabilar tarbiya jarayonining muhim xislatlaridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS' PEDAGOGICAL ABILITY. *Academia Repository*, 2(11), 46-53.

2. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр-хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 67-71.21.

4. qizi Ashurova, S. F. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O'ZIGA XOS JIHATLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(9 SPECIAL), 418-421.

5. qizi Ashurova, S. F. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG'LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(10 SPECIAL), 32-35.

8. Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O'SMIRLARNING SOG'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 363-368.

9. a, S. (2023). SOG'LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO'G'IRISIDAGI TASAVVURLARINING SHAKLLANISHI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 3(1).

10. qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA'LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(5), 369-373.

11. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education* (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).

12. Имонова, М. Б. (2023). Важность сестровых отношений в личном развитии. *formation of psychology and pedagogy as interdisciplinary sciences*, 2(22), 120-123.

13. Dusmuxamedova Sh.A., Nishonova Z.T., Jalilova S.X., Karimova Sh. K., Alimbaeva Sh.T. "Yosh va pedagogik psixologiya" T. TDPU, 2013.

14. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 99-102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

15. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(10), 99-102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>

16.Usmonova Saboxat Erkinovna. (2023). METHODOLOGY OF SPIRITUAL, ETHICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS. Intent Research Scientific Journal, 2(9), 170–176. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/216>

17.Usmonova , S. (2023). BOSHLANGICH SINIF OQUVCHILARINI MA'NAVIY AXLOQIY EKOLOGIK TARBIYALASH METODI. Interpretation and Researches, 1(1). ИЗВЛЕЧЕНО ОТ <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/870>

18.Usmonova Saboxat Erkinovna. (2023). METHODOLOGY OF SPIRITUAL, ETHICAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS. Intent Research Scientific Journal, 2(9), 170–176. Retrieved from <https://intentresearch.org/index.php/irsj/article/view/216>

